

Улога прехранбене индустрије у развоју аграрног сектора

Љиљана Дринић

Сажетак: Прехранбена индустрија има значајно мјесто у структури укупне индустрије. У зависности од нивоа економске и аграрне развијености, као и сировинске основе, око 60–80% примарне пољопривредне производње се преради, обради и припреми за финалну потрошњу у прехранбеној индустрији. Појам прехранбене индустрије подразумева прераду биљних, животињских и минералних сировина ради задовољавања прехранбених потреба људи. Сагледавањем развоја производних оријентација прехранбене индустрије може се уочити да ова индустрија све више проширује своју дјелатност изнад оквира традиционалне производње хране, и то све већом оријентацијом на производњу комплетног асортимана сопствених сировина и помоћних материјала, при чему се непрекидно повезује са другим гранама и областима, успостављајући све трајније и чвршће интеграционе везе у процесу друштвене репродукције (вертикална интеграција). Индустрија прераде пољопривредних сировина представља једну од водећих грана привреде и важан је ресурс за развој, не само аграрног сектора, већ и привреде Републике Српске у цјелини. Међутим, анализирајући овај сегмент привређивања, може се закључити да обим прераде, степен финализације, извоз и повезаност у ланцу привређивања и друго није ни изблиза искоришћен.

Цитирање: Дринић Љ (2024) Улога прехранбене индустрије у развоју аграрног сектора. У: Остојић А, Вашко Ж, Пржуљ Н (уредници) Агроекономски аспекти одрживог развоја пољопривреде. Академија наука и умјетности Републике Српске, Бања Лука, Монографија LVIII: 219–262

Cite as: Drinić Lj (2024) The role of the food industry in the development of the agricultural sector. In: Ostojić A., Vaško Ž, Pržulj N (eds) Agro-economic aspects of sustainable agricultural development. Academy of Sciences and Arts of Republika Srpska, Banja Luka, Monograph LVIII: 219–262

Посматрајући тренд остварене производње у анализираном периоду преко базног индекса физичког обима, може се констатовати да је у производњи и преради меса остварен базни индекс 1,11; код прераде воћа и поврћа 0,68; у производњи млијечних производа 0,62; у производњи млинских производа 0,98; у производњи пекарских производа и тјестенина 1,25; у производњи осталих прехранбених производа 1,02; у производњи готове хране за животиње 1,08 и код производње пића 1,25. На основу анализе и изнијетих података, стратешки циљеви прехранбене индустрије Републике Српске би били повећање степена искоришћења сировина, ревитализација капацитета модернизацијом постојећих капацитета, увођење стандарда квалитета, нове опреме и нових технологија.

Кључне ријечи: дефиниција прехранбене индустрије, повезаност прехранбене индустрије са другим гранама, индустрија прераде пољопривредних производа Републике Српске

4.1. Увод

Прехрамбена индустрија, заједно са пољопривредом од које добија сировине за свој рад, чини најзначајнији дио привреде Републике Српске. Представља наставак пољопривредне производње кроз производњу хране и других сировина. По својим инсталираним капацитетима и ширини асортимана готових производа, прехранбена индустрија спада у групу важнијих индустријских грана, са високим коефицијентом значајности. Обезбијеђен пласман на домаћем и одређених група производа на страном тржишту, ширина производног асортимана и постојање сировинске базе, чине карактеристике које су омогућиле прехранбеној индустрији да постане тако значајна грана индустрије.

Прехрамбена индустрија највећим дијелом везује се за сљедеће прехранбене групације: млинску и пекарску индустрију, индустрију млијека, кланичну индустрију и прераду меса, индустрију смрзнуте хране и прераду воћа и поврћа. Набројане прехранбене групације непосредно се наслањају на пољопривреду и заједно са њом представљају цјелину агроиндустријског комплекса. Расположиве капацитете на територији Републике Српске можемо сврстати у двије групе, оне који су концентрисани у раније изграђеним фабрикама и који се по правилу слабо или уопште не користе и новоизграђене капацитете. Недовољно коришћење производних капацитета, те смањење производње предузећа из прве групе, надомјештају нови прехранбени погони

који су првобитно изграђени као мале занатске радионице. Даљњим развојем оне постају значајни произвођачи и учесници на аграрном тржишту, и то посебно у производњи хљеба и пецива, клања стоке и преради меса.

4.2. Појам и дефиниција прехранбене индустрије

На било ком нивоу привредне развијености неке земље, пољопривреда има велики значај као основни произвођач хране и као извор сировина за убрзани развој прехранбене индустрије.

Појам прехранбене индустрије подразумеива прераду биљних, животињских и минералних сировина ради задовољавања прехранбених потреба људи. У глобалној економској структури и структури укупне индустрије, прехранбена индустрија заузима значајно мјесто. Значај прехранбене индустрије проистиче из чињенице што се ова индустрија често поистовјећује са производњом хране у цјелини. У прехранбеној индустрији обави се процес прераде, дораде и припреме за непосредну финалну производњу око 60–80% примарне пољопривредне производње.

Прехранбена индустрија се односи на сектор чији је задатак прерада пољопривредних производа у производе намијењене за исхрану људи, али и прераду пољопривредних производа и других производа који нису директно намијењени за исхрану људи (дуван, сточна храна и слично). Међу њеним задацима нарочита важност даје се расту обима производње, повећању квалитета производа, те развоју нових производа, а све у циљу да се у складу с критеријумима правилне и рационалне прехране задовољавају потребе и жеље различитих категорија потрошача прехранбених производа.

Положај прехранбене индустрије прати проблеме примарне пољопривредне производње. Код одређених аутора долази до поистовјећивања прехранбене и аграрне индустрије. Коријен томе лежи у сировинама које потичу из пољопривреде. Доказано је истраживањем да основни фактори који утичу на развој прехранбене индустрије првенствено су усмјерени на проблеме сировинске основе и укупног технолошког развоја ради сталног унапређивања квалитета прехранбених производа.

Дринић и сар. (2014) у својим истраживањима закључују да је прехранбена индустрија и њена развијеност веома важна за развој примарне пољопривредне производње и коначну верификацију њених резултата у смислу остварења редовних прихода и не може се посматрати независно од пољопривредне производње.

Lekić (1975) истиче да је прехранбена индустрија, као дјелатност прераде пољопривредних производа који служе за исхрану, била прва прерађивачка дјелатност која се издвојила као самостална прерађивачка грана из пољопривреде. Такође и Radojević (2000) наводи да прехранбена индустрија представља наставак примарне пољопривредне производње у ланцу „од њиве до трпезе”.

Прерада хране велики је сектор индустрије, који се брзо развија и има веома важну улогу у економском развоју цијелог свијета. Постоји више разлога који одређују важност прехранбене индустрије (Grujić 2011). Прво, прехранбена индустрија прерађује сировине произведене у примарној пољопривредној производњи (житарице, воће и поврће, шећерна репа, кафа, кукуруз, соја, месо, млијеко, јаја, риба) у нове производе неопходне за исхрану људи. Друго, прехранбена индустрија представља грану привреде која обезбјеђује радна мјеста и запошљава велики број људи. Треће, вриједност пољопривредних производа током обраде у прехранбеној индустрији значајно се повећава, што доприноси укупном економском развоју.

Мирјанић и сар. (2011) закључују да прехранбена индустрија, представља сигурног и стабилног купца сировина пољопривредног поријекла, пољопривредни произвођачи су високо зависни од тренутних односа понуде и тражње и осцилација цијена на тржишту, што отежава дугорочно планирање производње и слаби њихов интерес за значајнијим инвестирањем у стварање и побољшање услова производње.

На значај прехранбене индустрије указује у својим истраживањима Radojević (2000), гдје наводи да агропривреда Војводине представља најзначајнији сегмент привреде и базу за развој других неаграрних дјелатности.

Finci i Mihajlović (1986) истичу да је прехранбена индустрија једна од бројних индустријских групација и да је њена најосновнија карактеристика манипулација и прерада биолошких материјала у људску и сточну храну и пиће. По својој структури веома је хетерогена. У својим истраживањима Бандин (1972) наводи значај агроиндустријског комплекса пољопривреде и прехранбене индустрије за привредни развој Војводине и велики проценат учешћа пољопривреде и прехранбене индустрије у привредној и индустријској структури. Такође и Мезнарић (1982, 1983) наводи значај прехранбене индустрије као сегмента у оквиру пољопривредно-прехранбеног комплекса, и наглашава изузетан значај за развој привредне структуре Војводине.

Мађарска прехранбена индустрија пружа добру могућност проучавања проблема транзиције, глобализације и европске интеграције мађарске

економије, јер је то један од највећих и најотворенијих сектора мађарске економије, истичу у својим економским анализама Lanker i Hajdu (2002).

Baras i Jovanović (2006) анализирају прехранбену индустрију са стајалишта загађивача животне средине. Највећа пажња истраживача посвећена је проучавањима могућности издвајања и коришћења споредних, односно пратећих производа у оним гранама прехранбене индустрије, које испуштањем те врсте производа у околини у великој мјери утичу на њено загађење. Та истраживања су показала да се у многим производним областима, споредни производи могу издвојити и прерадити у финалне производе веома цијењене на тржишту. Ово се посебно односи на индустрију млијека, пива и меса.

Проблемом исхране становништва бавили су се Šotođi i sar. (2006). Они наводе да се приликом разматрања проблематике исхране људи мора поћи од квалитета, прикладности и безбједности хране, то јест мора се узети у обзир читав логистички ланац од њиве до потрошача. Ова разматрања нису важна само због наглашавања системског приступа, него и због осјетљивости пољопривредних и других производа у свим фазама трансформације.

4.3. Развој прехранбене индустрије

Прва прерађивачка дјелатност која се издвојила и развила као самостална грана из пољопривреде је прерада хране. Први покушаји прераде хране потичу из ране људске историје, када су људи различитим техникама, као што су условавање, сушење, кување и ферментисање, продужавали вијек трајања хране. До индустријске револуције напредак у производњи хране био је изузетно спор. Проналасци различитих машина, уређаја и опреме омогућили су развој ове гране. Значајнија дешавања у овој области везују се за XIX вијек, када се и развила модерна прехранбена индустрија, под утицајем техничких иновација, посебно технике конзервирања, прво у стакленој, а потом и у лименој амбалажи. Открићем процеса пастеризације (1862. године, Луј Пастер), а касније и бројним техничким изумима, унаприједила се микробиолошка безбједност хране и омасовила се индустријска прерада пољопривредних производа. У САД 1817. године отварају се прве фабрике за прераду меса, воћа и поврћа. У Мађарској се 1840. године први пут у употреби за мљевање жита јављају челични ваљци умјесто камених. Истовремено, у Данској се отвара први индустријски погон за прераду рибе. Паралелно са тим дешавањима, у САД и Европи развија се техника конзервирања хране. Сва ова дешавања условила су да у XX вијеку дође до експанзије развоја прехранбене

индустрије. У томе, свакако, велики допринос има двосмјерна веза која се остварује са развојем пољопривредне производње.

Lovre i sar. (2011) наводе да се од краја Другог свјетског рата пољопривредна производња кретала у два различита, али комплементарна правца. Први представља период када се пољопривреда трансформисала из натуралне, земљорадничке, ка комерцијалној пољопривредној производњи, коју је карактерисала специјализација. Други правац развоја, нарочито евидентан у Европској унији, уз посебну назнаку географског поријекла, има за циљ наглашавање производње квалитетне, специјализоване робе намијењене за продају у одређеним интерним и екстерним тржишним нишама. Два региона која се тада издвајају, регион Сјеверне Америке и Западне Европе, остају до данас лидери у прехранбеној индустрији. Са тих подручја долазе и највећи свјетски произвођачи хране.

На даљи развој прехранбене индустрије утицале су посебне локацијске предиспозиције. Узимајући у обзир локацију сировинске базе и пласман производа на тржиште, ове предиспозиције могу да се подијеле на:

- условљеност која зависи од кварљивости робе, која утиче на висину трошкова транспорта. Ова зависност проузрокује лоцирање капацитета прехранбене индустрије у близини потрошача (пекарска индустрија);
- условљеност сировинском базом. Подразумијева лоцирање капацитета у непосредној близини сировинске базе, што је случај са лоцирањем шећерана, хладњача, производњом смрзнуте хране, конзервирањем воћа и поврћа;
- условљеност сировинском базом и подручјима потрошње (кланице у САД које су лоциране на средњем западу, између сточарских подручја у преријама и великих потрошачких центара).

Spasojević i sar. (2015), узимајући у обзир сировинске потребе, наводе да се млинска индустрија лоцира у житородним рејонима, увозним лукама и у близини већих потрошачких центара пекарских производа, који не подносе дужи транспорт. Некадашње воденице замијенили су млинови великих капацитета прераде жита и производње на хиљаде тона брашна годишње. Њихове локације су у житородним предјелима: амерички средњи запад, Панонска низија, дијелови Украјине и јужне Русије. Поред примарне сировинске локације, они се често налазе и поред великих извозних лука (Монтреал, Порт Черчил, Бафало), али и поред увозних лука (Ријека).

Мљекарска индустрија развијала се тамо гдје је било развијено млијечно сточарство: Пиринеји, Алпи, Данска, Нормандија, Ирска, Мичиген и други. Неке области или, пак, територије цијелих држава постале су традиционални произвођачи сирева: Парма, Нормандија, Швајцарска,

Холандија. Највећи свјетски произвођачи млијека су: САД, Индија, Русија, Њемачка, Француска и Бразил. Највећи произвођачи сирева су: САД, Француска, Њемачка, Италија и Холандија.

Шећеране у Европи настале су већ у XVIII вијеку и бавиле су се рафинисањем увезеног шећера од шећерне трске, који је стизао из тропских предјела. Из тог разлога првобитно лоцирање шећерана било је у непосредној близини лука. Прерада шећерне репе и лоцирање шећерана у аграрним крајевима, који се баве производњом шећерне репе, почиње у XIX веку. Упоредо са градњом шећерана, граде се и погони за производњу сточне хране и алкохолних дестилата. Највећи свјетски произвођачи шећера су: Бразил, Индија, Кина, САД и Аустралија. Производња етанола процјењује се на око 18 милиона тона. Само у региону града Сао Паола постоје 132 фабрике шећера и етанола (Влаховић 2015).

Кланична индустрија бави се производњом и прерадом меса за ближа, али и веома удаљена тржишта. Очито примјер су кланице смјештене поред морских обала у Бразилу, Аргентини и Уругвају, одакле се извози месо широм свијета. Као пратња кланичној индустрији изграђују се хладњаче, фабрике конзерви, али и погони за хемијску прераду неких отпадака кланичне индустрије. Најпознатије кланице су у Чикагу, Сент Луису, Канзас Ситију и Синсинатију. Највећи дио кланичне индустрије налази се у власништву великих мултинационалних компанија.

Конзервирање воћа и поврћа смјештено је у подручјима производње сировина неопходних за ту индустрију, као што су, на примјер, Калифорнија, Флорида, Шпанија, Алжир и Грчка. Производња вина, где подразумејемо винске подруме и дестилерије алкохола, лоцирана је у развијеним виноградарским подручјима Француске, Италије, Шпаније, Калифорније и другим. У свијету постоје покрајине које се сматрају произвођачима најквалитетнијих вина, као што су Коњак, Бордо и Шампања. Све три се налазе у Француској.

Развој кондиторске индустрије, као и производња осталих прехрамбених производа, није условљена посебним локацијским условима. На развој ове гране прехрамбене индустрије велики утицај има убрзани технолошки развој у другој половини XX вијека, као и развој транспортних услуга. Такође, и моћ маркетинга има велики утицај на резултате ових индустрија на тржишту. Адекватан пласман производа није само везан за квалитет истог, већ у посљедње вријеме, много чешће за промоцију, врсту амбалаже и робну марку самог производа, а примјере можемо видјети у кондиторској и пиварској индустрији. Дугогодишња промоција робних марки: Нестле, Милка, Нескафе, Хаинекен, Карлсберг, Амстел и многих других учинила их је препознатљивим и пожељним у сваком региону свјетског тржишта.

Милановић (2002) наводи да је прехранбена индустрија једна од најдинамичнијих грана индустрије у свјетској економији крајем XX и почетком XXI вијека. Током раних осамдесетих година XX вијека, прехранбена индустрија остваривала је бржи индексни раст од укупне индустрије, као и од цјелокупне прерађивачке индустрије. Крајем ове деценије, раст прехранбене индустрије се релативно успорава, тако да је достигнути ниво производње хране, пића и дувана био за око $\frac{1}{4}$ већи него на почетку периода (индекс 124%). Током деведесетих година, прехранбена индустрија и даље је остваривала динамичан тренд раста, упркос успоравању раста индустрије и прерађивачке индустрије, што било резултат глобалних промјена у свјетској економији. Треба истаћи да је прехранбена индустрија показала највећу релативну стабилност развојног тренда у посљедњој деценији XX вијека и достигла индекс раста од 118%. У овом периоду биљежи се и продубљивање регионалних разлика у динамици раста прехранбене индустрије у развијеним земљама (индекс 109%) у односу на земље у развоју (индекс 138%), а посебно у односу на источну Европу и бивши СССР (индекс 163%).

У документу „Industrijska strategija Republike Hrvatske 2014–2020” (2014) наводи се да у посљедњој декади производња прехранбених производа на глобалном нивоу биљежи узлазни тренд:

- технолошки напредак омогућио је развој нових производа и диверзификацију, а нова регулација ове дјелатности резултирала је повећаном оријентацијом произвођача на купце и околиш;
- међу најважније глобалне трендове који превладавају у индустријској дјелатности производње прехранбених производа убрајају се: ефикасност производње као кључ дугорочне одрживости; потражња за диверзифицираним производима; сигурност хране; растућа важност тржишта земаља у развоју; одрживост као темељна пословна пракса; укрупњавање предузећа и реструктурирање вриједносног ланца;
- ипак, глобална економска и финансијска криза имала је неповољан утицај на производњу прехранбених производа у већини земаља свијета. Највећи проблеми очитују се у облику растућих цијена хране, повећаних трошкова превоза и смањењу потрошње;
- очекује се даљњи раст ове индустријске дјелатности на свјетском нивоу, који ће првенствено бити вођен потенцијалом земаља у развоју, њиховом растућем становништву и дохоцима. Малопродаја је дио дјелатности за који се очекује да ће остварити највеће користи од раста цјелокупне производње прехранбене индустрије.

Novotni (2013) у својим истраживањима закључује да прехранбена индустрија чини један од најзначајнијих и највећих економских сектора у ЕУ, прецизније, у оквиру прерађивачке индустрије друга је по значају, иза индустрије прераде

метала, са 14% учешћа у укупном приходу који остварује прерађивачка индустрија. Годишњи приход који остварује је 917 милијарди евра. Тренутно запошљава око 4,8 милиона људи. Једна од карактеристика је да предузећа у овој индустрији већином спадају у групу малих или средњих предузећа.

У документу „Преглед актуелног стања са SWOT анализом за прехранбену индустрију у Србији” (2017) наводи се значајност сектора прехранбене индустрије ЕУ, јер овај сектор у прерађивачкој индустрији ЕУ представља водећи сектор са преко 1.000 милијарди евра годишњих пословних прихода и 200 милијарди евра створене додате вриједности. Такође, привредни субјекти из овог сектора представљају највећег послодавца, са 4.250.000 запослених. Најразвијенија прехранбена индустрија је у Француској, Њемачкој, Италији, Великој Британији и Шпанији. Предузећа из ових земаља остварују преко 60% укупних пословних прихода, 60% створене додате вриједности, и запошљавају готово 50% укупно запослених у прехранбеној индустрији.

Nikolić i Vožić (2012) закључују да са аспекта производње хране, прехранбена индустрија представља централни дио агроиндустрије, који је нераскидиво повезан са пољопривредном производњом, будући да аутопати пољопривреде представљају ресурсну основу прехранбене индустрије. Према подацима Европске комисије, више од 70% пољопривредних производа у Европској унији преради се у агроиндустрији.

На основу обједињених истраживања може се констатовати да је Европска унија са својом економском снагом успјела да асимилира недостатке и неприпремљеност аграрних привреда новопридошлих чланица и стабилизује резултате, прије свега у пољопривредној производњи тих земаља. Према повезаности и присутном агроиндустријском тренду можемо да издвојимо четири субрегиона у Европској унији:

- земље са стабилним или растућим трендом у прехранбеној индустрији, које уједно и битно утичу на производне резултате прехранбене индустрије ЕУ (Француска, Италија, Данска, Аустрија, Холандија и Ирска);
- други субрегион чини Њемачка, која је и економски лидер ЕУ. Послије уједињења Источне и Западне Њемачке у јединствену државу, прелили су се негативни трендови, изазвани транзиционим промјенама на територији источног дијела. Дуго година био је присутан тренд опадања обима производње прехранбене индустрије. Почетком овог вијека он се стабилизовао, и задњих година производња надмашује ону прије уједињења;

- трећи регион чине Велика Британија, Шпанија, Португал, Грчка, Финска и Шведска. Тај регион можемо окарактерисати као тренуто стагнирајући;
- четврти регион чине нове земље чланице ЕУ: Словенија, Чешка, Словачка, Румунија, Мађарска, Литванија, Летонија, Естонија, Бугарска и Пољска.

Трендови развоја у ЕУ према наводима из документа „*Industrijska strategija Republike Hrvatske 2014–2020*” (2014) су:

- производња прехранбених производа у ЕУ (укључујући производњу пића) представља највећи производни сектор у погледу остварене добити, броја запослених те додане вриједности;
- производња прехранбених производа је расцјепкана индустријска дјелатност у којој превладавају мала и средња подuzeћа. Наведено има утицаја на способност иновирања, те на улагање у истраживање и развој. Производња меса и месних прерађевина представља највећу поддјелатност, генеришући готово 20% укупне добити дјелатности;
- тржишни удио производње прехранбених производа ЕУ посљедњих се година смањено на тржиштима САД и Јапана, но биљежи пораст у Индији, Кини и Русији;
- трендови и покретачи промјена у европској производњи прехранбених производа укључују: потребу повећања продуктивности, израду политика и правила у оквиру дјелатности, развој технологије, јачање међународне конкуренције, те промјене навика потрошача;
- производњи прехранбених производа у ЕУ недостаје конкретна, јасна и специфична индустријска политика која би узела у обзир међуповезаност више различитих ЕУ политика од утицаја на ову дјелатност.

И у земљама Западног Балкана производња и прерада хране стратешки је елемент развоја и кроз производњу хране и продају прехранбених производа на свјетско тржиште, прије свега тржиште Европске уније, земље овог региона виде своју шансу за развој. У систем производње хране и готових прехранбених производа укључени су примарни произвођачи у секторима сточарства, биљне производње и рибарства, те прерађивачки сектор.

У документу „Преглед актуелног стања са SWOT анализом за прехранбену индустрију у Србији” (2017) наводи се да је велики значај прехранбене индустрије за привреду у Србији. На то указују и подаци из 2015. године, гдје је била највећи сектор у прерађивачкој индустрији, са око шест милијарди евра прихода и учешћем од 4% у укупном БДП. У њој је пословало готово 4.000 предузећа која су запошљавала преко 70.000 радника. Остварени нето профит

сектора износио је око 100 милиона евра. Међутим, прехранбена индустрија у Републици Србији заједно са пољопривредом има не само огроман економски, него и социјални значај.

4.4. Повезаност прехранбене индустрије с другим индустријским и привредним гранама

Сагледавањем развоја производних оријентација прехранбене индустрије може се уочити да ова индустрија све више проширује своју дјелатност изнад оквира традиционалне производње хране, и то са све већом оријентацијом на производњу комплетног асортимана сопствених сировина и помоћних материјала, при чему се непрекидно повезује са другим гранама и областима, успостављајући све трајније и чвршће интеграционе везе у процесу друштвене репродукције (вертикална интеграција). Најкрупнији резултати у овој области остварени су формирањем и развојем агроиндустријских комплекса (или агробизниса на Западу), чији се значај не огледа само у повећању производње хране, већ се, по својој функцији и намјени, јављају као веома значајни потрошачи производа других индустријских грана.

Релативно најширу сировинску базу у пољопривреди има производња прехранбених производа, јер многи производи биљног и животињског поријекла могу се употребити за људску исхрану тек након индустријске прераде. Захваљујући развојним трендовима, прехранбена индустрија постала је један од највећих потрошача сировина пољопривредног поријекла, и као таква има велики утицај на унапређење и стабилан развој примарног сектора пољопривреде, који је од општег интереса сваког друштва, јер за пољопривредне сировине прехранбена индустрија представља продајно тржиште, а за прехранбену индустрију, примарна производња је набавно тржиште. Повезивање прехранбене индустрије са пољопривредом врши се у првом реду на темељу критеријума за класификацију грана (истородност основне сировине, одјељци друштвене производње и степени обраде производа). Упркос битним разликама унутар производних процеса који се јављају, пољопривреда и прехранбена индустрија чине једну органску цјелину, те скупа са транспортом и трговином, те сегментима потрошње прехранбених производа у оквиру агроиндустријског комплекса, затварају репродукциони циклус хране. Унутар великог броја позитивних утицаја прехранбене индустрије на пољопривреду, посебно се истичу: продужење трајности, повећање квалитета, обогаћивање асортимана и снижење цијене коштања производа (Вајић 1989). Надаље, прехранбена индустрија развојем нових производа и асортимана снажно утиче на унапређење прехране

становништва, на унапређење извоза и на добивање супститута прехранбених производа, што све скупа повратно дјелује на специјализацију пољопривредне производње, на измјену структуре те производње и, у цјелини узето, на повећање њене продуктивности и ефикасности.

Поред пољопривредних производа, прехранбена индустрија значајне инпуте добија из машинске, електроиндустрије и грађевинарства (машине и опрема, уређаји за аутоматско вођење процеса, мјерни уређаји, транспортна средства, грађевински објекти), дрвне индустрије, као и индустрије пластике, гуме. Та повезаност са другим гранама добија још више на значају ако се има у виду да се за потребе прехранбене индустрије користе велике количине амбалажног материјала, стаклених производа и слично (папир, стакло, дрво, метал, пластика, текстил, целофан).

Научна достигнућа хемије и биохемије, која се примјењују у оквиру прехранбено-биотехнолошких процеса, утичу на повезаност са хемијском и биохемијском индустријом и имају изузетно велики утицај на развој прехранбене индустрије. Све већа примјена производа хемијске и биохемијске индустрије у гранама прехранбене индустрије омогућава бољу очуваност сировина, убрзање производних процеса, смањење губитака, побољшање квалитета производа, потпуније искоришћавање сировина и отпадака, пораст продуктивности рада, а тиме и смањење цијене коштања производа.

Транспорт, као привредна грана, у оном свом дијелу у којем служи као додатни процес рада процесу производње, унутар репродукционог циклуса хране, уско је повезан с прехранбеном индустријом. Та повезаност исказује се транспортом робе за производну потрошњу, транспортом робе из производње у широку потрошњу, тј. превозом радне снаге (Вајић 1989). У свим тим случајевима транспорт се јавља као функција производње, па се и трошкови који притом настају укључују у директне трошкове производње производа. За потребе прехранбене индустрије, транспорт је условљен са одређеним факторима, као што су: локација, врста и састав сировине, трајност производа, производно-организацијски облици репродукционог процеса хране, расхладни и складишни простори, организованост трговине, могућност извоза и потребе увоза сировина и готових производа, потребне залихе.

Трговина, као привредна дјелатност, такође је од примарног значаја за прехранбену индустрију, јер се путем ње пласирају производи за потребе свих сегмената потрошње (Херцог 1980). Њен основни задатак је да унутар репродукционог процеса хране, на најпогоднији начин, прехранбене производе приближи купцу, односно врши посредну улогу између производње и потрошње. Поред тога, трговина без обзира на који начин дјелује, да ли се појављује као велепродаја или малопродаја у унутрашњем промету, или у

оквиру извоза и увоза, утиче на уравнотежење понуде и потражње прехранбених производа. У многим случајевима, поред основне функције коју трговина има (набавка, складиштење и продаја), она обавља и сортирање, паковање и конфекционисање производа, што заправо представља продужетак процеса. Такође, утиче на стварање оптималних залиха, те одржава континуирану потрошњу прехранбених производа који су везани за сезонску производњу.

4.5. Значај прехранбене индустрије за привредни развој

На брз развој прехранбене индустрије снажан утицај има процес урбанизације великих градова и потрошачки усмјерене стратегије развоја водећих земаља. Производња хране, као основни предуслов човјековог опстанка, представља снажан мотив у погледу међународне сарадње кроз интернационализацију прехранбене индустрије, њену комплексност, што утиче на конкурентност и отвореност тржишта, на висок квалитет производа, и увођење нових технологија. Са тог аспекта може се констатовати да су основни фактори који утичу на раст тражње за пољопривредним и прехранбеним производима раст становништва и просјечан раст дохотка, посебно у земљама у развоју.

Дринић (2010) наводи да су одлучујући фактори који утичу на развој прехранбене индустрије:

- степен развијености примарне пољопривредне производње, укључујући понуду по облику, структури, квалитету и цијенама одговарајућих сировина;
- тражња за финалним агроиндустријским производима.

Buturas (2018) истиче велики значај прехранбеног сектора за привредни развој Хрватске. Осим учинка на БДП, запосленост и извоз, подстиче и развој осталих економских сектора, посебно туризма. Традиција у пословању, квалитет људских ресурса, препознатљивост појединих тржишних марки на међународном тржишту, нееластичност потражње у условима рецесије и квалитетна сировинска основа, неке су од главних одлика хрватске индустрије хране и пића. Прехранбена индустрија има стратешки значај за хрватску привреду. У односу на друге индустријске секторе, прехранбена индустрија има трећи по величини мултипликативни учинак на укупни бруто домаћи производ и запосленост.

Илић и сар. (2008) истичу значај индустрије за општи економски развитац, који би се огледао у сљедећем:

- доприноси сталном развоју производних потенцијала, производећи дјелотворнија средства за рад, којима се омогућује преображај свеукупне друштвене производње;
- непосредно доприноси развоју осталих производних дјелатности, као што су пољопривреда, грађевинарство, саобраћај и занатство, које, с друге стране, условљавају нормално функционисање индустријских капацитета;
- утиче на повећање обима и измјену структуре спољнотрговинске размјене, као и на успјешније укључивање дате земље у међународну подјелу рада;
- условљава измјену структуре становништва, апсорбујући вишкове радне снаге који се ослобађају интензивирањем и механизацијом пољопривреде;
- омогућује развитац науке и њене технолошке примјењивости, придоносећи тиме општем развоју производних потенцијала и осигуравајући себи, с друге стране, задржавање водеће улоге у даљњем економском развоју.

У документу „Преглед актуелног стања са SWOT анализом за прехранбену индустрију у Србији” (2017) наводи се да се очекује глобално успоравање раста свјетског становништва, али са великим регионалним диспаратима. Поједини региони ће имати наставак брзог раста становништва, и то прије свега региони који до сада нису имали адекватну исхрану (Африка), док ће у другим регионима доћи до пада стопе раста становништва. На глобалну производњу прехранбене индустрије значајно утиче и ограничена расположивост ресурса за пољопривредну производњу (земљиште, вода), која је израженија него раније. Тренутно се на глобалном нивоу прехранбена индустрија процењује на око 5.000 милијарди и представља око 10% глобалне потрошње, те запошљава око 40% укупног броја радника.

Сумирајући истраживања, може се констатовати да развој прехранбене индустрије треба да буде заснован на интегралном приступу, који узима у обзир производњу сировина у пољопривреди, капацитете за чување и складиштење, прерадне капацитете, али и пласман прерађених производа. Сви наведени фактори представљају јединствену цјелину, те је у том смислу потребно обезбиједити њихов паралелни развој. Производња хране и прехранбена индустрија су фундаменталне за рјешавање проблема глади у свијету. Међутим, прехранбена индустрија има велики значај и у погледу смањења незапослености, посебно у руралним подручјима.

Треба узети у обзир и чињеницу да и у урбаним и у руралним подручјима потрошачи све мање купују производе који директно долазе из пољопривредне производње, а све више оне који долазе из прехранбено-прерађивачке индустрије. Један од разлога је и већа запосленост жена, које имају мање времена за припремање хране у домаћинству. У таквим производима смањује се удио рада пољопривредника и домаћице, а расте удио трошкова прехранбене индустрије у цијени производа. Истовремено, она утиче на производну оријентацију пољопривредних произвођача, подстичући тако и производњу тржишних вишкова у пољопривреди, као важну основу за извозну оријентацију. Осим тога, прехранбена индустрија значајна је и са аспекта запошљавања (посебно женске радне снаге), као и остварења значајног дијела укупног бруто домаћег производа.

Дринић и Церанић (2018) истичу да предузећа за прераду пољопривредних производа могу утицати на рурални развој појединих региона. У оним случајевима када неки регион изгради капацитете прераде пољопривредних производа, који су у складу са његовим условима, може да се створи основа за трајни развој. Главне предности прерађивачке индустрије засноване на локалним ресурсима:

- омогућава производњу пољопривредних производа високе додатне вриједности, што побољшава искоришћеност агроеколошких потенцијала и ствара нова радна мјеста;
- захтијева значајна инфраструктурна улагања, која могу имати улогу у стварању нових капацитета других индустрија. Тако ће, на примјер, потреба предузећа за конзервирање воћа и/или поврћа за развијеним енергетским системом и другим предузећима обезбиједити боље услове развоја;
- за развој мање развијених руралних подручја нису све гране прехранбене индустрије подједнако значајне. При избору цјелисходно је узети у обзир следеће аспекте:
  - постоји ли органска веза изабране гране са производњом оног пољопривредног производа који у датом региону најбоље успијева. Таква веза, с једне стране, смањује транспортне трошкове, а, с друге обезбјеђује боље искоришћавање компаративних предности пољопривреде датог региона;
  - да ли је одређена грана радно довољно интензивна, да изградња и функционисање прерађивачког капацитета допринесу смањењу незапослености у региону;
  - постоји ли могућност да се остварена производња реализује на тржишту близу мјеста производње. (Овај аспект јесте важан, али није искључив. Близина тржишта у значајној мјери скраћује вријеме производње и потрошње производа. Ако се ради о

специјалним производима високе додатне вриједности, може се прихватити и превоз на удаљенија тржишта уз више транспортне трошкове.)

Приликом процјене да ли у региону постоји неки карактеристични прехранбени производ, са традиционалном производном технологијом, треба узети у обзир квалификованост и производно искуство локалне радне снаге. Родич (2004) истиче да потреба за разноврсним производима и континуирана тражња за неким сезонским производима условљава да се што више пољопривредних производа прије изласка на тржиште прерађује. Капацитети индустрије за прераду пољопривредних производа зато значајно утичу на примарну пољопривредну производњу.

4.6. Индустрија прераде пољопривредних производа у Републици Српској

Прехрамбена индустрија у Републици Српској заједно са пољопривредом има огроман, не само економски, него и социјални значај, јер прехранбена индустрија представља највеће и/или једино тржиште за пољопривредне производе које производе пољопривредна газдинства у Републици Српској. Додатно, прехранбени сектор је директно повезан са сектором угоститељских услуга, трговином на велико и мало и туризмом, а што сектору прехранбене индустрије даје изузетну важност у привреди Републике Српске.

Већина предузећа из сектора прехранбене индустрије у Републици Српској је приватизована, уз мали број државних предузећа који је остао у функцији. Истовремено, дошло је до нових *greenfield* инвестиција у различитим подсекторима, којима је дјелимично надокнађен крах предратних капацитета прехранбене индустрије. Међутим, треба посебно нагласити да домаћи предузетници који су развијали и развили капацитете за прераду пољопривредних сировина, нису у довољној мјери развијали дугорочнији пословно-партнерски однос са домаћим произвођачима примарних пољопривредних производа. Овакав однос често се оправдава slabим квалитетом, недовољним обимом, непоузданим пословним односом. Све ово показује да економска повезаност и укупан пословни однос, између примарне производње и прерађивачке индустрије, економски слаби и једне и друге. Због тога је неминовно успоставити ланце производње, прераде и тржишта, као једину гаранцију успјешног пословања на домаћем и иностраном тржишту.

Неопходно је истакнути да индустрија прераде пољопривредних сировина, представља једну од водећих грана привреде и важан ресурс за развој, не

само аграрног сектора, већ и привреде Републике Српске у цјелини. Међутим, анализирајући овај сегмент привређивања, може се закључити да обим прераде, степен финализације, извоз и повезаност у ланцу привређивања и друго, није ни изблиза искоришћен.

У Таб. 4.1 наведен је преглед искоришћености капацитета појединих грана у прехранбеној индустрији, а на основу података из Годишњег извјештаја из области пољопривреде, исхране и руралног развоја за Босну и Херцеговину за 2014. год. За године послје 2015. не постоје подаци о искоришћености производних капацитета.

Таб. 4.1. Преглед капацитета у појединим гранама прехранбене индустрије у Републици Српској у 2014. и 2015. години

Table 4.1. Overview of capacities in individual branches of the food industry in Republika Srpska in 2014 and 2015

Грана прехранбене индустрије	Јединица мјере	Број погона		Искоришћеност, %	
		2014.	2015.	2014.	2015.
Производња меса и месних прерађевина	т	20	20	40	40
Прерада воћа и поврћа	т	15	15	40	40
Производња млијека и млијечних производа	т	14	14	60	60
Производња млинских производа	т	32	30	25	30
Производња кондиторских производа	т	4	4	30	30
Производња чаја, зачина и сличних производа	т	3	3	40	40
Производња шећера	т	2	2	12	12
Производња пива	000 л	1	1	40	40
Производња и пуњење воде	000 л	2	2	50	50
Производња дуванских производа	ком.	1	1	10	10

Просјечна стопа искоришћености инсталисаних капацитета прехранбене индустрије за обје наведене године била је 35%. Индустрије са већим степеном искоришћености капацитета биле су индустрија млијека, индустрија пића, производња и прерада меса и прерада воћа и поврћа.

У теорији и пракси постоје различити приступи у дефинисању и класификацији дјелатности прехранбене индустрије, односно њене подјеле на гране и групе дјелатности. „Индустријска грана се дефинише као скуп одређеног броја индустријских предузећа који имају сличности према: израђеним производима, сродности потребних сировина, карактеру технолошког процеса производње, потребној радној снази и средствима за рад. Значи, ријеч је о великом броју елемената сличности између индустријских предузећа, која карактеришу поједине индустријске производе. При томе, сличности ових карактеристика између појединих предузећа су израженије код индустријских група, јер оне обухватају мањи број тих предузећа” (Глигоријевић 2011).

Класификација или груписање грана прехранбене индустрије врши се према специфичним критеријумима, односно према њиховим заједничким карактеристикама. Унутар тако груписаних грана могућ је далеко већи утицај на унапређење не само њиховог развоја, него и развоја прехранбене индустрије у цјелини.

Вашко и сар. (2016) наводе да у свим друштвима, независно од облика владавине или типа својине, разврставање дјелатности се врши према одређеним принципима и критеријумима, односно стандардима који имају шири друштвени значај. Класификација дјелатности је један од бројних статистичко-евиденционих стандарда, на основу којег се на систематичан начин и једнообразан начин нормативно регулише, прати и приказује активност свих економских субјеката у једној националној економији.

Значај класификације дјелатности проистиче из могућности њене практичне примјене (Милановић 2002): у доношењу и праћењу мјера економске политике; у прикупљању, обради и објављивању података; у извршавању одговарајућих међународних обавеза; у научноистраживачком и аналитичком раду и у дефинисању услова уписа економских и друштвених субјеката у судски регистар, или, пак, у неке друге посебне регистре (статистика, царина, спољнотрговински регистри и сл.).

Према Илићу (2001) групације прехранбене индустрије групишу се у гране према различитим критеријумима: (1) истородности основне сировине, (2) степену прераде основних сировина и (3) према одјељцима производње: за репродукциону и финалну потрошњу. Број индустријских грана које дјелимично или у потпуности користе производе пољопривредног поријекла као сировине за сопствену производњу непрестано се повећава, а тиме и асортиман производа лаке прерађивачке индустрије.

Сваки од подсектора прехранбене индустрије Босне и Херцеговине и Републике Српске има специфичне проблеме, међутим постоје одређени

проблеми који су заједнички за цјелокупну прехранбену индустрију. Основне карактеристике прехранбене индустрије су висок степен неискоришћених капацитета, застарјеле технологије, недовољан ниво инвестиција у производне капацитете, те недостатак домаћих сировина, што произвођаче чини овисним о увозним сировинама. Затим, недовољна обртна средства за вријеме откупа, споро реструктурисање јавних предузећа, недовољна контрола производа из увоза на граничним прелазима, непостојање акредитованих лабораторија за контролу квалитета производа који се увозе и извозе, представљају кључне проблеме прехранбене индустрије (Muratović i Crnica 2010).

Сектор прехранбене индустрије дефинисан је Уредбом о класификацији дјелатности Републике Српске (СГРС 2014) и припада сектору „Ц” – прерађивачка индустрија и обухвата двије области (РЗСРС 2010): (1) Производња прехранбених производа (КД 10), која подразумемијева прераду производа пољопривреде, шумарства и рибарства ради добијања хране за људе или животиње, а укључена је и производња различитих међуфазних производа и већег броја нуспроизвода мање или веће вриједности (нпр. кожа при клању животиња, уљна погача при производњи уља и др.), (2) Производња пића (КД 11), која обухвата производњу пића свих врста. У оквиру анализе обухваћена је и дуванска индустрија (КД 12), која обухвата производњу дуванских производа.

Таб. 4.2. Производне гране прехранбене индустрије и индустрије пића (РЗСРС 2010)

Table 4.2. Production branches of food and beverage industry (PZSRS 2010)

Области	Гране
КД 10 – Производња прехранбених производа	10.1. Прерада и конзервисање меса и производа од меса – Обухвата прераду и конзервисање меса и производњу месних прерађевина.
	10.2. Прерада и конзервисање рибе, љускара и мекушаца – Обухвата прераду и конзервисање рибе, љускара и мекушаца.
	10.3. Прерада и конзервисање воћа и поврћа – Обухвата прераду и конзервисање кромпира, производњу сокова од воћа и поврћа, осталу прераду и конзервисање воћа и поврћа.
	10.4. Производња биљних и животињских уља и масти – Обухвата производњу сирових и рафинисаних уља и масти биљног и животињског поријекла, осим топљења и рафинисања сланине и других јестивих животињских масти.
	10.5. Производња млијечних производа – Обухвата производњу млијека, сирева, сладоледа и других смрзнутих јестивих тијеста.
	10.6. и 10.7. Производња млинско-пекарских производа, тјестенина, скроба и скробних производа – Обухвата производњу

Области	Гране
	<p>пекарских производа (хљеба, свјежег пецива и колача, двопека, кекса, трајног пецива и колача), макарона, резанаца и сличних производа од брашна, затим производњу млинских производа, производњу скроба и скробних производа.</p> <p>10.8. Производња осталих прехранбених производа – Обухвата производњу шећера, какаоа, чоколаде, кондиторских производа, зачина и других додатака храни, готових јела, хомогенизованих хранљивих препарата и дијететске хране, осталих прехранбених производа (лако кварљиви прехранбени производи и специјалитети) и прераду чаја и кафе.</p> <p>10.9. Производња готове хране за животиње – Обухвата производњу готове хране за домаће животиње и кућне љубимце.</p>
КД 11 – Производња пића	<p>11.0. Производња пића – Обухвата производњу дестилованих алкохолних пића, вина од грожђа, пића и осталих воћних вина, недестилованих ферментисаних пића, пива, слада, освежавајућих пића, минералне воде и остале флаширане воде.</p>

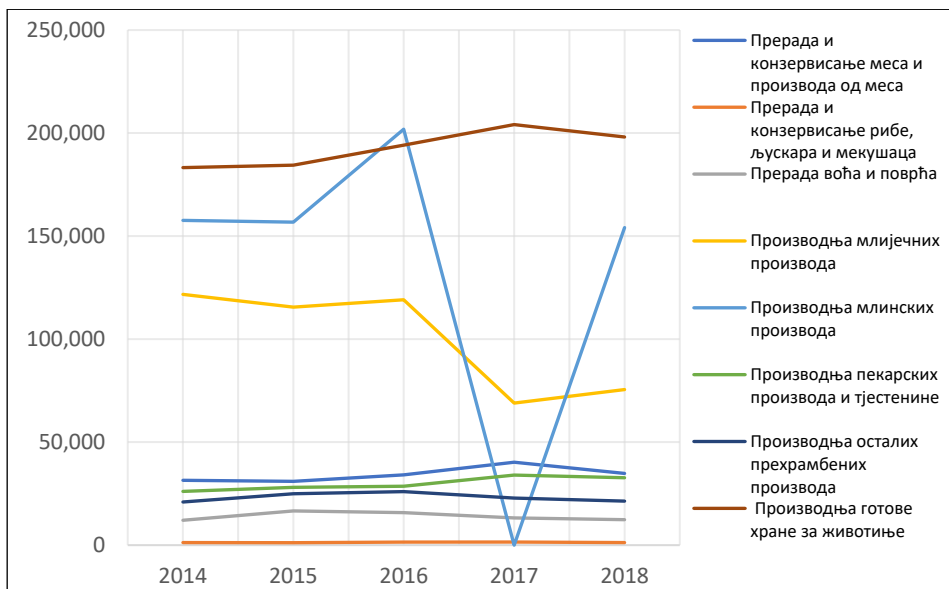
Физички обим производње прехранбених производа се не може генерализовати. Велике разлике у производњи и трендовима су присутне унутар појединих производних грана, у зависности од групе производа у производној грани. Производни подаци код највећег броја производа варирају у зависности од године до године, што потврђују и подаци у Таб. 4.3. која показује обрађене податке о произведеним количинама појединих грана прехранбене индустрије.

Таб. 4.3. Производња по секторима прехранбене индустрије у Републици Српској (2014–2018) (000 кг) (РЗРС 2014, 2015, 2016, 2017, 2018)
Table 4.3. Productions by sectors of food industry in Republic of Srpska (2014–2018) (000 kg) (RZSRS 2014, 2015, 2016, 2017, 2018)

	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.
Прерада и конзервисање меса и производа од меса	31.461	30.961	34.102	40.246	34.838
Прерада и конзервисање рибе, љускара и мекушаца	1.285	1.190	1.461	1.513	1.276
Прерада воћа и поврћа	12.074	16.613	15.787	13.215	12.398
Производња млијечних производа	121.714	115.558	119.059	68.959	75.523

Производња млинских производа	157.614	156.796	201.858	174.469	154.106
Производња пекарских производа и тјестенине	26.085	28.044	28.632	34.014	32.707
Производња осталих прехрамбених производа	20.943	24.956	25.978	22.832	21.377
Производња готове хране за животиње	183.236	184.456	194.144	204.114	198.110

Граф. 4.1. приказује тенденцију кретања производњи у оквиру сектора прехрамбене индустрије.

Граф. 4.1. Производња по секторима прехрамбене индустрије у Републици Српској (2014–2018) (000 кг)

Graph. 4.1. Production by sectors of food industry in Republic of Srpska (2014–2018) (000 kg)

4.6.1. Прерада и конзервисање меса и производа од меса (10.1)

Потражња за месом и месним прерађевинама се глобално повећава и резултат је повећања животног стандарда, посебно у брзорастућим економијама. С друге стране, на најразвијенијим тржиштима се постепено мијења структура куповине, која све више иде ка тражњи за готовим производима/јелима,

малим паковањима, дуготрајним производима и производима са додатном вриједношћу (нпр. производи са заштићеним географским поријеклом).

Грујић (2020) истиче да потрошачи траже свјеже, висококвалитетне производе. Индустрија за прераду меса настоји да испуни та очекивања, тако што истражује нове могућности за очување безбједности и квалитета свјежег меса и производа од меса у дужем временском периоду. Такође, потребно је напоменути да се у дијелу повећања производње посебно истиче живинско месо, а што се објашњава релативно кратким производним циклусом, традицијом и повољном структуром меса (мање масти у односу на друге врсте животиња).

Значај месне индустрије се огледа у чињеници што месна индустрија коју данас познајемо у високоиндустријализованим земљама непосредно је ослоњена на интензивну примарну производњу, високо организовану пољопривреду, повољне финансијске изворе који прате овај вид производње, велики број стручних кадрова из разних области, ангажоване споредне дјелатности без којих не би било могуће овако комплексан систем ставити у функцију. Месну индустрију не чине само клаоница и прерада меса. Она у себи обједињује неограничен број фактора који, сви заједно и никако другачије, могу створити амбијент свеопште привредне ангажованости уз константну подршку и развојне подстицаје државе.

Прерађено месо, нарочито сушено и димљено месо, има дугу традицију у производњи Републике Српске. Оно што је започело као само једна од активности која се обављала у домаћинствима, а затим прерасло у домаћу радиност, данас представља значајан дио прехранбеног сектора (Ostojić i sar. 2012). Предузећа из месне индустрије своје производе дистрибуирају на територији БиХ, а један број предузећа посједује дозволе за извоз производа у земље окружења. Поред развијања сопственог брэнда, компаније врше услужну производњу за друге трговачке марке као што су „Подравка“, „Перутнина“, „Конзум“ и „Пик Врбовец“.

Према подацима Републичког завода за статистику, количине произведеног меса у свим категорија биљеже повећање, осим код овчијег меса, гдје је поред осцилација у производњу у току посматраног периода присутан и пад производње у односу на 2014. годину. Укупна количина произведеног меса у 2018. години износила је 28.025 тона. У регистрованој производњи меса свакако је најзначајнија производња меса перади, која у укупној производњи меса учествује са 47,5%, затим производња говеђег меса са 26%, те производња свињског меса са 22,8% (Таб. 4.4). Количине прерађеног говеђег меса су се повећавале до 2017. године, да би у 2018. дошло до пада у производњи. Производња свињског меса има тенденцију повећања производње у цјелокупном посматраном периоду. У производњи пилећег

меса, након експанзије, која је трајала све до 2017. године, долази до благог смањења у 2018. години, али та производња је и даље на већем нивоу него што је била у почетној години анализираног периода.

Врсте производа који се производе су: кухана, краткотрајна и дуготрајна (димљена) кобасица, резано месо, месна паштета, мортадела, димљено месо, сланина, суво месо, салама, свињска маст и пршут.

Просјечно се произведе 7.887 тона разних производа на бази прераде меса. Углавном у овој дјелатности доминира производња полупроизвода (салама и кобасица). У укупној преради производа од меса ова производња учествује са 77% и има благу тенденцију пада у производњи. У 2018. години произведено је 1.363.000 кг мање ових производа. У укупној преради меса, производња конзерви и готових јела учествује са 16%.

Таб. 4.4. Прерада и конзервисање меса и производа од меса у Републици Српској (2014–2018) (000 кг) (РЗСРС 2014, 2015, 2016, 2017, 2018)
Table 4.4. Processing and canning of meat and meat products in Republic of Srpska (2014–2018) (000 kg) (RZSRS 2014, 2015, 2016, 2017, 2018)

	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	Просјек
Производња, прерада говеђег меса, свјеже	6.122	6.215	7.102	7.468	7.144	6.810
хлађена или замрзнута						
Производња свињског меса	4.018	4.814	4.783	5.052	6.396	5.013
Јањетина и овчетина, свјежа или хлађена, цијела, половине и дијелови	120	134	107	80	100	108
Свјеже хлађено или замрзнуто месо перади	11.440	10.808	12.618	19.384	13.321	13.514
Производња меса, сољено или усаламурено	1.241	947	934	759	1.064	989
Укупно произведено месо	22.941	22.918	25.544	32.743	28.025	26.434
Производња кобасица	6.347	6.341	6.830	5.829	4.984	6.066
Производња конзерви и готових производа	1.674	1.193	1.221	1.145	1.231	1.293
Јестиви отпаци и остаци од говеда, свиња, оваца, свјежи или хлађени	47	47	31	22	20	33
Свињска маст и масноће од говеда, оваца и коза	452	462	476	507	578	495
Укупно прерађено месо	8.520	8.043	8.558	7.503	6.813	7.887

10.1. Прерада и конзервисање меса и производа од меса	31.461	30.961	34.102	40.246	34.838	34.321
Базни индекс промјене физичког обима ¹		0,98	1,08	1,28	1,11	

Најзначајнија предузећа у месној индустрији су: „ЗП-Комерц“ Вршани – Бијељина, „Ледер“ Бијељина, „Ранифех“ Пале, „Тривас“ Прњавор, МИ „ДИМ-ДИМ“ Лакташи, „Живанић ДС“ Прњавор, „Клаоница ППС“ Повелич – Србац“, МИ „Тулумовић“ Лакташи, МИ „Импро“ Приједор и МИ „Визион“ Рогатица (Представништво РС 2014).

4.6.2. Прерада и конзервисање рибе, љускара и мекушаца (10.2)

Прерада и конзервисање рибе, љускара и мекушаца је једина грана у којој се биљежи стални и значајан тренд повећања производње од 2014. године. Просјечно је произведено 1.345.511 кг производа на бази прераде рибе. Производња свјежих рибљих филета повећана је више од четири пута у 2018. у односу на 2014. годину. „Тропик рибарство“ је водећа фирма у области производње и прераде рибе у Републици Српској.

Таб. 4.5. Прерада и конзервисање рибе, љускара и мекушаца у Републици Српској (2014–2018) (кг) (РЗРС 2014, 2015, 2016, 2017, 2018)
Table 4.5. Processing and canning of fish, shellfish and molluscs in Republic of Srpska (2014–2018) (kg) (RZSRS 2014, 2015, 2016, 2017, 2018)

	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	Просјек
Рибљи филети, свјежи или хлађени	3.621	5.114	10.930	13.606	15.182	9.691
Замрзнута риба	713.450	706.462	720.740	740.836	710.938	718.485
Димљена риба	5.421	7.308	8.255	7.786	6.974	7.149
Конзервисана риба, љускари и мекушци	562.758	471.577	721.305	751.525	543.765	610.186

¹ Код израчунавања базних индекса узета је 2014. година као базна година. Израчунавање ових индекса указује на промјене које су настале у односу на почетну годину истраживања.

10.2. Прерада и конзервисање рибе, љускара и мекушаца	1.285.250	1.190.461	1.461.230	1.513.753	1.276.859	1.345.511
Базни индекс промјене физичког обима		0,93	1,14	1,18	0,99	

4.6.3. Прерада и конзервисање воћа и поврћа (10.3)

Прерада воћа и поврћа у Републици Српској заснива се на једном броју фабрика из претходног периода, те са неколико, врло значајних савремених капацитета који су изграђени у скорије вријеме. Прерађивачки капацитети воћа и поврћа из ранијег периода раде са мањим капацитетима и не достижу асортиман и обим из претходног периода. У новије вријеме изграђен је значајан број нових, мањих капацитета за финализацију пољопривредних сировина, са новом опремом и технологијом финализације, који су се потврдили на домаћем и страном тржишту као поуздани субјекти у широј тржишној конкуренцији. Мирјанић и сар. (2010) наводе да се највећи инсталирани капацитети за прераду воћа и поврћа налазе у бијељинској и бањалучкој регији, где је концентрисана и производња сировина поврћа и воћа.

Међутим, полазећи од тога како се брзо освајају нове технолошко-техничке и тржишне методе у преради и потрошњи прерађевина од воћа и поврћа, поготово захтјева иностраних тржишта, неопходно је да домаћи прерађивачи стално улажу у развој, повећавају степен и квалитет финализације и на тај начин јачају своју конкурентност и утичу на стабилнији развој примарне производње, тиме и властите сигурности за снабдијевањем квалитетном сировином.

У оквиру прераде воћа и поврћа заступљени су производни програми: прерада кромпира, производња сокова и концентрата од воћа и поврћа, различите топле прераде воћа и поврћа (мармеладе, намази, џемови, компоти итд.), прерада воћа и поврћа (различите салате, очишћено воће и поврће), замрзавање воћа и поврћа итд. Прерађени финални производи, већим дијелом се пласирају на домаћем и тржишту земаља у окружењу, док се једним дијелом пласман врши на тржиштима ЕУ, Русије и другим тржиштима. Међутим, осцилације у обиму прерађених финалних производа, како је приказано у Таб. 4.6, резултат су промјенљивих услова производње сировина, недовољне повезаности у ланцу производње и продаје и захтјева појединих тржишта и конкурентне способности наших прерађивача.

С обзиром на то да се ради о културама (јагода, малина и купина) које имају огроман социјални и привредни значај, потребно је да пољопривредним произвођачима буду на располагању приступачни складишни капацитети.

Према подацима Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде у Таб. 4.7. приказан је број откупљивача јагодастог воћа (јагода, малина, купина) у Републици Српској у 2015. години. Укупан капацитет хладњача откупљивача за јагодасто воће у Републици Српској у 2015. години је био око 14 хиљада тона. Од тога највећи откупљивачи који располажу са хладњачама су на територији општине Сребреница и њихов капацитет је 3.700 тона. Затим слиједе општине Зворник, капацитета 2.900 тона и Братунац са 2.100 тона капацитета хладњача, итд.

Таб. 4.5. Прерада и конзервисање воћа и поврћа у Републици Српској (2014–2018) (000 кг) (РЗРС 2014, 2015, 2016, 2017, 2018)

Table 4.6. *Processing and canning of fruits and vegetables in Republic of Srpska (2014–2018) (000 kg) (RZRS 2014, 2015, 2016, 2017, 2018)*

	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	Просјек
Производња замрзнутог поврћа	3.199	4.314	4.917	5.757	4.085	4.454
Производња сушеног поврћа	238	151	64	176	315	188,8
Производња конзервисаног поврћа	4.475	8.362	7.486	3.545	4.613	5.696
Производња мармеладе	1.755	2.153	1.620	1.913	1.696	1.827
Прерада кромпира	2.407	1.633	1.700	1.824	1.689	1.851
Укупно прерађеног воћа и поврћа	12.074	16.613	15.787	13.215	12.398	14.017
Базни индекс промјене физичког обима		1,08	1,31	1,10	1,03	

Таб. 4.6. Број откупљивача јагодастог воћа у Републици Српској у 2015. години
Table 4.7. *Number of purchasers of berries in Republic of Srpska in 2015*

Откупљивач	Капацитет хладњаче (т)	Општина
ЗЗ „Insieme”	800	Братунац
„Агро-воће” д. о. о.	1.300	Братунац
„Mushroom” д. о. о.	500	Челинац
„Болетус РС” д. о. о.	900	Фоча

„Mushrooms Trade” д. о. о.	1.000	Лакташи
„Mushrooms Trade” д. о. о.	400	Србац
„Нир-Ех” д. о. о.	2.400	Ново Горажде
ЗЗ „Рибник”	25	Рибник
ОПЗ „Увац”	350	Увац – Рудо
„Bos-Agro Food” д. о. о.	1.500	Сребреница
ОПЗ „Сребреница” са п. о.	300	Сребреница
ОПЗ „Агро бест”	150	Сребреница
ТР „Агрос”	150	Сребреница
„FOOD VALLEY”	1.600	Сребреница
УПП „Пољотес”	120	Теслић
„Студен Пром” д. о. о.	2.000	Зворник
„Смрачак” д. о. о.	600	Зворник
ЗЗ „Воћар”	300	Гуштери – Зворник
Укупно	14.395	

Уколико се продаја врши непосредно послије бербе, постижу се најниже продајне цијене, што значајно умањује економичност воћарске производње. Као могућност побољшања пословања намеће се изградња хладњача, чиме се отвара могућност да се воће пласира током дужег временског периода по повољнијим цијенама.

Употребом хладњача за воће не остварује се корист само за пољопривредне произвођаче, већ и за читаву друштвену заједницу. Хладњаче омогућавају не само потрошњу у свјежем стању, већ и индустријски начин прераде воћа током цијеле године, већи асортиман прерађених производа, већу тражњу и већи извоз прерађеног и смрзнутог воћа. Изградња хладњача (па чак и оних мањег капацитета) може представљати значајан фактор подстицања руралног развоја. Такође, Вашко и сар. (2010) истичу да се изградњом хладњача настоји продужити период доступности производа на тржишту али и обезбиједити повољније продајне цијене, односно мање варирање цијена.

Према подацима Министарства пољопривреде, откупљивачи јабучастиг и језграстиг воћа имају на располагању хладњаче чији је укупан капацитет 34 хиљаде тона.

Таб. 4.7. Откупљивачи јабучастог и коштичавог воћа у Републици Српској у 2015. години

Table 4.8. Purchasers of apple and stone fruit in Republic of Srpska in 2015

Откупљивач	Капацитет хладњаче (т)	Општина
„Агроимпекс Нова” д. о. о.	3.500	Бања Лука
„Biorlod” д. о. о.	9.000	Козарска Дубица
„Агрофруктус” д. о. о.	1.000	Градишка
„Спектар дринк” д. о. о.	500	Бијељина
„Херба комерц” д. о. о.	1.000	Бијељина
„Fruit Eco”	2.300	Градишка
„Попово поље” АД	5.000	Требиње
„Нови стандард” д. о. о.	11.000	Лакташи
„Мамех” д. о. о.	1.000	Бијељина
Укупно	34.300	

Најзначајнија предузећа у области прераде воћа и поврћа су: „Витаминка” Бања Лука, „Сава Семберија” Бијељина, „Спектар дринк” Бијељина, „Танасић” Бијељина, „Марбо” Лакташи, „Семберка” Јања, ЗЗ „Балатунка” Балатун – Бијељина, „Воћар-промет” Зворник, „Крушик” Модрича, „Агроимпекс” Градишка, „ДАРС воће” Дервента, „ЕКО БЕЛ” Лакташи, „Унаплод” Козарска Дубица, ЗЗ „Insieme” Братунац и „Carl Kühne” Козарска Дубица.

4.6.4. Производња млијечних производа (10.5)

Производња млијека у Републици Српској може се подијелити у три цјелине или групе. Прву групу чине произвођачи који произведено млијеко предају мљекарима и на тај начин остварују профит. Ову групу чини највећи број организованих произвођача, прије свега регистровани пољопривредни произвођачи. Друга група су произвођачи који своју цјелокупну производњу и прераду млијека износе на зелене пијаце или имају друге ланце дистрибуције (продаја у локалу, ресторанима, туристичка продаја). Ова група обухвата произвођаче који се налазе у подручјима где не постоји добра мрежа путева и остале инфраструктуре, због чега је отежан откуп млијека од стране мљекара или су сувише мали да би мљекаре од њих откупљивале млијеко. У ову групу произвођача убрајају се произвођачи сира, кајмака, киселог млијека, који своје

производе продају на локалним пијацама. Трећа група произвођача су они који дио млијека предају мљекарима, а дио користе за прераду у домаћој радиности, и њихов број је најмањи.

Прераду млијека и млијечних производа у Републици Српској обавља седам мљекара, са инсталисаним дневним капацитетом од око 400 хиљада литара млијека. Посљедњих година структура прераде млијека се значајније не мијења. Преовладава производња УХТ стерилизованог млијека и ферментисаних производа, затим производња краткорочних конзумних производа. Мљекаре прерађују око 260 хиљада литара млијека на дан, тако да имају искоришћеност капацитета од 66%. На годишњем нивоу, мљекаре произведу 49 милиона литара конзумног млијека, што чини 63% њихове производње, док 37% чини производња млијечних производа.

Током анализираног периода остварен је раст прераде са стабилном тенденцијом у производњи млијечних намаза, сирева, киселог млијека, ферментисаних производа, сурутке, сладоледа, маслаца и осталих жутомасних производа, док је у истом периоду смањена производња млијека за пиће. Пад у преради млијека и дијела млијечних производа условљен је падом производње млијека и павлаке, имајући у виду да је Хрватска била главна дестинација за извоз млијечних производа, а њеним уласком у Европску унију, дошло је до прекида извоза истих (Farma 2016).

Код остале групе производа, као што су ферментисани млијечни производи и производи са додатом вриједношћу и ароматизовани производи, евидентирано је повећање удјела у оствареној производњи. Њихово учешће у укупној производњи млијечних производа је у 2014. години било 3,5%, а у 2018. години 10% од укупне производње млијечних производа. И поред повећања производње млијечно-киселих напитака, још увијек је недовољна њихова производња (нискомасни јогурт, био-јогурт, воћни јогурт и слично) у односу на стране мљекаре које извозе млијечно-киселе напитке у Републику Српску (Хрватска, Словенија, Србија). Производња павлаке је углавном оријентисана на киселе ферментисане производе, а у малом проценту је заступљена производња слатке павлаке за различите намјене (угоститељство, домаћинство, додатак за кафу и слично, Таб. 4.9).

Таб. 4.8. Производња и прерада млијека и млијечних производа у Републици Српској (2014–2018) (000 кг) (РЗСПС 2014, 2015, 2016, 2017, 2018)

Table 4.9. *Production and processing of milk and dairyproducts in Republic of Srpska (2014–2018) (000 kg) (PZSPS 2014, 2015, 2016, 2017, 2018)*

	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	Просјек
Производња млијека и павлаке	101.148	92.656	94.368	41.756	40.394	74.064
Производња путера и млијечног намаза	171	135	156	191	186	167,8
Неферментисани или несољени свјежи сир	1.943	2.186	2.489	3.175	3.410	2.641
Кисело млијеко, јогурт и други ферментисани производи	16.351	17.922	18.948	20.179	27.595	20.199
Ароматизовани течни јогурт	1.905	2.326	2.792	3.305	3.639	2.793
Сурутка и остали производи на бази прераде млијека	155	222	260	260	214	222
Производња сладоледа	41	111	46	93	85	75
10.5. Производња млијечних производа	121.714	115.558	119.059	68.959	75.523	100.163
Базни индекс промјене физичког обима		0,95	0,98	0,57	0,62	

Прерађивачи млијека су: „Млијекопродукт“ Козарска Дубица, „Пађени“ Билећа, Мљекара „Дуле“ Бијељина, Мљекара „Дангло“ Невесиње, Занатски објекат мљекара „Шипово“ Шипово и Мљекара „Ливач“ Александровац.

4.6.5. Производња млинско-пекарских производа, тјестенина, скроба и скробних производа (10.6)

Ова врста прераде карактеристична је по томе што је мала искоришћеност капацитета која је око 30%. У преради је доминантна производња брашна, гриза, сточне хране и шира лепеза пекарских производа, као што су тјестенина, хљеб, пецива и сродни производи.

Капацитети млинске индустрије превазилазе обим домаће производње пшенице и других жита. Република Српска, ради подмиривања сопствених

потреба за хљебом, увози брашно, али и значајне количине пшенице која се прерађује у домаћим млиновима. Производња млинских производа карактерише се одређеним варијацијама у зависности од посматране године. Варијације су резултат високе повезаности прераде са примарном производњом и оствареним приносима, али и цијена на домаћем и међународном тржишту.

Према подацима Републичког завода за статистику, укупно је регистровано око 30 млинова, који годишње произведу око 169 хиљада тона млинских производа, што је петогодишњи просјек за посматрани период. Највиши обим прераде забиљежен је 2016. године и износио је 202 хиљаде тона, што је више од најнижег обима оствареног 2018, а износио је 154 хиљаде тона, или више за 15%.

Анализа структуре прераде указује да је код производње брашна евидентиран раст до 2018. године, да би у посљедњој години дошло до пада у производњи, гдје је произведена количина мања и у односу на 2014. годину. Повећање производње брашна у овом периоду било је резултат извоза брашна у Турску, и резултат је услужног мљевења пшенице и то претежно пшенице из Србије (Agropress 2021).

Таб. 4.9. Производња млинских производа у Републици Српској (2014–2018)
(000 кг) (РЗРС 2014, 2015, 2016, 2017, 2018)

Table 4.10. Production of mill products in Republic of Srpska (2014–2018) (000 kg)
(РЗРС 2014, 2015, 2016, 2017, 2018)

	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	Просјек
Брашно од пшенице	95.102	92.349	109.578	131.386	83.210	102.325
Брашно од осталих житарица	274	243	220	207	77	204,2
Прекрупа и гриз од пшенице и осталих житарица	3.906	2.695	3.076	7.390	22.364	7.886
Пшеничне мекиње	31.617	30.558	39.197	36.979	26.978	33.066
Хемијски чиста фруктоза у чврстом стању; фруктоза и фруктозни сируп	26.715	30.951	49.787	35.486	21.477	32.883
10.б. Производња млинских производа	157.614	156.796	201.858	174.469	154.106	167.594
Базни индекс промјене физичког обима		0,99	1,28	1,11	0,98	

Пшеница која се откупљује од домаћих произвођача дијелом је неодговарајућег квалитета, јер не може да задовољи млинско тржиште и високе захтјеве квалитета брашна. У 2018. години дошло је до краха извоза брашна из БиХ у Турску, што је утицало и на видљиви пад у производњи брашна у тој години (Biznisinfo 2021). Осим тога, постоји већи број мањих и већих силоса за смјештај пшенице и кукуруза за људску употребу, као и већи број мањих млинова за мљевање житарица, који су присутни готово у свим општинама. Ови прерађивачки капацитети могу да задовоље потребе домаће производње, међутим у њима преовладава застарјела технологија.

Када је ријеч о пекарским производима, треба истаћи да та прерада обухвата производњу пекарских производа (хљеба, свјежег пецива и колача, двопека, кекса, трајног пецива и колача), макарона, резанаца и сличних производа од брашна.

У Републици Српској регистровано је више од 250 пекара, углавном мањег производног капацитета. Према подацима Републичког завода за статистику, просјечна петогодишња производња пекарских производа износи 29 хиљада тона, што је мање за 14% од највеће производње остварене у 2017. години, која је износила 34 хиљаде тона, и виша за 9% у односу на најнижу производњу остварену 2014. године, која је износила 26 хиљада тона.

Производња свјежег хљеба је у порасту и у посматраном периоду, просјечно се произведе годишње око 15.000 тона, што је раст за око 12%. У укупној производњи пекарских производа, има учешће од око 52%.

Друга по значају је производња пекарских производа и колача, која такође има тренд повећања производње и креће се око 14.000 тона свјежих производа годишње, што је петогодишњи просјек и раст од 12%. Учешће ове производње у укупној производњи пекарских производа је око 44%.

Производња тјестенине креће се годишње око 700 тона, што је вишегодишњи просјек. Годишње осцилације су присутне и крећу се од 771 тоне, када је остварена највећа производња у 2015, што је више за 10% и најниже годишње производње од 640 т, остварене 2016. године, што је ниже за 8% од просјека.

Најзначајнији капацитети за производњу млинско-пекарских производа, тјестенина, скроба и скробних производа су: „Житопродукт“ Бања Лука, „Житопромет“ Бијељина, „Млинпек“ Прњавор, Млин „Павловић“ Црњелово, „Житопосавина“ Пелагићево, „Крајина клас“ Бања Лука и „Адриа ММ“ Бања Лука.

Таб. 4.10. Производња пекарских производа у Републици Српској (2014–2018)
(000 кг) (РЗРС 2014, 2015, 2016, 2017, 2018)

Table 4.11. Production of bakery products in Republic of Srpska (2014–2018) (000 kg) (PZSP 2014, 2015, 2016, 2017, 2018)

	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	Просјек
Производња свјежег хљеба	13.156	13.786	14.117	17.847	17.441	15.269
Производња пекарских производа и колача	12.198	13.487	13.874	15.506	14.585	13.930
Производња тјестенине	731	771	640	661	681	696,8
Производња пекарских производа и тјестенине	26.085	28.044	28.632	34.014	32.707	29.896
Базни индекс промјене физичког обима		1,07	1,10	1,30	1,25	

4.6.6. Производња осталих прехранбених производа (10.8)

Производња осталих прехранбених производа обухвата производњу шећера, какаоа, чоколаде, кондиторских производа, зачина и других додатака храни, готових јела, хомогенизованих хранљивих препарата и дијететске хране, осталих прехранбених производа (лако кварљиви прехранбени производи и специјалитети) и прераду чаја и кафе. Просјечна годишња производња ове врсте финалних производа износи 23.000 тона. Највећа производња је остварена 2016. године (26.065 тона) и већа је од просјека за 2.793 тоне или за 10%, док је најнижа производња остварена 2018. године (21.000 тона) и нижа је за 2.000 тона или за 8,5%.

Производња какаоа, чоколаде и кондиторских производа просјечно износи око 7.800 тона годишње и има тенденцију пада производње. Ова производња је све до 2016. године била у успону, када је произведено 10.078 тона, што је више од просјека за 2.278 тона или за 22%, да би након тог периода услиједио пад производње, који је у 2018. години остварен са 5.505 тона, што је ниже од просјека за 2.300 тона или за 29%.

Производње кафе и чаја су релативно стабилне производње, са малим варијацијама по годинама. Производња зачина и других додатака храни биљежи константно повећање производње током анализираног периода. Производња се повећала са 5.710 тона остварених 2014, на 8.322 тоне у 2018. години, што је више за 30%.

Најзначајнији произвођачи осталих прехранбених производа су: „Младекс пак” Прњавор, „Плантаго” Лакташи, „Хемијска прерада кукуруза” Драксенић, „Мира” Приједор, "Swisslion – Таково" Требиње и „Даж” Зворник.

Таб. 4.11. Производња осталих прехранбених производа у Републици Српској (2014–2018) (000 kg) (РЗСРС 2014, 2015, 2016, 2017, 2018)

Table 4.12. Production of other food products in Republic of Srpska (2014–2018) (000 kg) (РЗСРС 2014, 2015, 2016, 2017, 2018)

	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	Просјек
Производња рафинисаног шећера	1.045	1.108	1.585	1.565	1.733	1.407
Производња какаоа, чоколаде и кондиторских производа	7.766	9.811	10.078	6.242	5.505	7.880
Прерада чаја и кафе	4.650	5.253	5.186	4.710	4.653	4.890
Производња зачина и других додатака храни	5.710	6.952	7.200	8.996	8.322	7.436
Остали прехранбени производи	1.772	1.832	1.929	1.319	1.164	1.603
10. 8. Производња осталих прехранбених производа	20.943	24.956	25.978	22.832	21.377	23.217
Базни индекс промјене физичког обима		1,19	1,24	1,09	1,02	

4.6.7. Производња готове хране за животиње (10.9)

Код производње хране за животиње, одржава се релативно стабилан ниво производње у посматраном периоду (Таб. 4.13). Просјечна производња остварена је са 192.812 тона, што је више за 5% од најниже производње у 2014. години и више за 6% од остварене производње у 2017. години. Производња сточне хране варира и зависи од посматране године, али не драматично, да би у 2017. години достигла рекордну производњу од око 204.000 тона. С друге стране, производња хране за перад биљежи константан раст, тако да ова производња прати и тренд повећања производње перади.

Најзначајнији произвођачи сточне хране су: „Рапић” Градишка, „ЦОМП-АСТОР” Нови Град, „ТРИО” Зворник, „Фармавит” Љубиње, „Ракић комерц” Бијељина, „Агромикс” Добој и „Живанић ДС” Прњавор.

Таб. 4.12. Производња готове хране за животиње у Републици Српској (2014–2018) (000 kg) (РЗСПС 2014, 2015, 2016, 2017, 2018)

Table 4.13. Production of finished animal feed in Republic of Srpska (2014–2018) (000 kg) (PZSPS 2014, 2015, 2016, 2017, 2018)

	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	Просјек
Сточна храна за свиње	32.889	30.942	31.015	28.508	27.530	30.177
Сточна храна за говеда	24.637	20.545	18.260	21.840	27.182	22.493
Сточна храна за перад	98.601	103.644	114.401	117.524	114.346	109.703
Сточна храна за прехрану животиња, премикси	27.109	29.325	30.468	36.242	29.052	30.439
10.9. Производња готове хране за животиње	183.236	184.456	194.144	204.114	198.110	192.812
Базни индекс промјене физичког обима		1,01	1,05	1,11	1,08	

4.6.8. Производња пића (КД 11)

Производња јаких алкохолних пића у Републици Српској одвија се у индустријским капацитетима за производњу алкохолних пића, као и у малим дестилеријама које немају карактеристике индустријске производње. Оваквих дестилерија тренутно има око 30 и њихов број је у константном порасту. Производња пића обухвата производњу дестилованих алкохолних пића, вина од грожђа, пића и осталих воћних вина, недестилованих ферментисаних пића, пива, слада, освјежавајућих пића, минералне воде и остале флаширане воде.

Према статистичком билтену *Индустријски производи*, производња алкохолних пића дестилованих из воћа, односно воћних ракија у РС након 2016. године порасла је три пута. Наиме, просјечна производња у посматраном периоду износила је 916.000 литара жестоких алкохолних пића. У анализираном периоду, најнижа производња је остварена 2014. године, и износила је 412.000 л, а највећа 2018. године и износила је 1.575.000 л, што је повећање за више од три пута. Повећању обима ове производње допринијело је и доношење сета правилника из домена производње јаких алкохолних пића (СГРС 2016а; 2016б; 2016в).

На тржишту Републике Српске могу се наћи шљивовица, јабуковача, дуњевача, а заступљене су и друге врсте ракије. Производња вина базирана је на винаријама мањег капацитета. У Републици Српској има 27 регистрованих произвођача вина, од којих је 17 на подручју Требиња, док у сјеверним дијеловима Републике Српске постоји десет регистрованих произвођача.

Према подацима Републичког завода за статистику РС у периоду 2014–2018. године произведено је просјечно 273.000 литара вина, са варијацијама, али у суштини са растом производње. Највећа производња вина остварена је 2016. године (312.000 л), док је најнижа остварена 2015. године (253.000 л). Пораст производње вина у посматраном периоду остварен је са 8%.

Пиво се производи у „Бањалучкој пивари”, једином индустријском произвођачу пива у Републици Српској. Пивара је једна од највећих компанија у БиХ. Максимални капацитет фабрике је око 1.000.000 хл годишње, с тим да годишње користи капацитет од око 50%. Производња пива има релативно стабилан раст. Просјечна производња у посматраном периоду износила је 467.730 хл, док је раст током периода остварен са 11%.

Таб. 4.13. Производња пића у Републици Српској (2014–2018) (000 л) (РЗСРС 2014, 2015, 2016, 2017, 2018)

Table 4.14. Beverage production in RS (2014–2018) (000 l) (PZSPC 2014, 2015, 2016, 2017, 2018)

	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	Просјек
Производња алкохолних пића	412	584	1.035	976	1.575	916
Производња вина	261	253	312	253	286	273
Производња пива	424.750	463.610	476.500	482.530	476.290	464.736
Производња воде за пиће	38.890	99.185	105.485	112.664	109.180	93.081
Производња осталих алкохолних пића	0,454	0,655	12	12	14	8
Производња воћних сокова	14.515	18.028	14.998	13.000	9.880	14.084
КД 11 – Производња пића	478.828	581.661	598.342	609.435	597.225	573.098
Базни индекс промјене физичког обима		1,21	1,25	1,27	1,25	

Производња воде за пиће током периода биљежи стални раст, тако да је просјечна производња за посматрани период износила 93 милиона литара. Најнижа производња била је 2015. године, 39 милиона литара, док је 2018. године производња износила 109 милиона литара, што је повећање за 2,7 пута. Изузев производње у 2014, која је износила 39 милиона литара, све остале године до 2018. године оствариле су производњу изнад 100 милиона литара, с тим да је 2017. остварена производња од 112 милиона литара.

Производња воћних сокова у посматраном периоду има тенденцију пада. Просјечно се произвело 14 милиона литара сока. Највећа производња је остварена у 2015. са 18 милиона литара, док је у 2018. години мање произведено у односу на 2014. за 8.148 литара.

Најзначајнији произвођачи пића су: „Приједорчанка“ Приједор, „МБ Импекс“ Бања Лука, „Бањалучка пивара“ Бања Лука, „Витинка“ Козлук и „Вода Круна“ Мркоњић Град.

4.6.9. Дуванска индустрија (КД 12)

И поред настојања холдинга „Булгартабак“, који је постао власник Фабрике дувана Бања Лука, да подигне производњу и ојача развој фабрике, а тиме и очува запосленост, фабрика је 2018. године престала да ради (БНТВ 2018). То потврђују и подаци у Таб. 4.15, према којима је производња цигарета у опадању, а дуван за пушење у 2018. години није ни произведен.

Таб. 4.14. Производња дуванских производа у Републици Српској (2014–2018)
(РЗСРС 2014, 2015, 2016, 2017, 2018)

Table 4.15. Production of tobacco products in Republic of Srpska (2014–2018)
(RZSRC 2014, 2015, 2016, 2017, 2018)

		2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	Просјек
Цигарете које садрже дуван или мјешавине дувана и његове замјене (искљ. акцизе на дуванске производе)	000 ком.	78.290	945.834	1.030.384	772.360	69.798	579.333
Дуван за пушење (искљ. акцизе на дуванске производе)	кг	12.925	296	628	116	0	2.793
Дуванске прерађевине, екстракти и есенције, остали хомогенизовани	кг	221.604	301.840	435.031	0	0	191.695

или реконституисани
дуван, д. н.

КД 12 – Укупна
производња дуванских кг 312.819 1.237.970 1.466.043 772.476 69.798 771.821
производа

Базни индекс промјене
физичког обима 3,96 4,69 2,47 0,22

4.7. Закључак

Упркос присутним проблемима пољопривредно-прехранбени сектор представља значајан сегмент економско-социјалне структуре и битан чинилац стабилности укупних привредних токова у Републици Српској. Узимајући у обзир велики значај овог сектора, потребно је у наредном периоду уложити напоре за његово реструктурирање у циљу стварања чвршће везе између пољопривредних произвођача, прерађивачке индустрије, тржишта и потрошача. Првенствено би то значило редефинисање улоге пољопривреде у свјетлу одрживог и интегралног развоја села, по европском моделу „вишефункционалне“ пољопривреде (Vanderpole 2000), у оквиру пројекта „за јачу и већу Унију – Агенда 2000“ (Buckwell 1998). Будући развој пољопривреде би се заснивао на обједињавању циљева пољопривредних произвођача и локалне заједнице, већој повезаности пољопривреде са индустријом, услужним и другим дјелатностима и очувању животне средине у сеоским подручјима. С тим у вези, а на основу спроведене анализе релевантних података у области индустрије прераде пољопривредних сировина, може се констатовати да:

- Индустрија прераде пољопривредних сировина представља једну од водећих грана привреде и важан ресурс за развој, не само аграрног сектора, већ и привреде Републике Српске у цјелини. Међутим, анализирајући овај сегмент привређивања, може се закључити да обим, прераде, степен финализације, извоз и повезаност у ланцу привређивања и др. није ни изблиза искоришћен.
- Домаћи предузетници, који су развијали и развили капацитете за прераду пољопривредних сировина, нису у довољној мјери развијали дугорочнији пословно-партнерски однос са домаћим произвођачима примарних пољопривредних производа. Овакав однос често се оправдава slabим квалитетом, недовољним обимом и непоузданим пословним односом. Све ово показује да економска повезаност и укupan пословни однос, између примарне производње и прерађивачке

индустрије, економски слаби и једне и друге. Због тога је неминовно успоставити ланце производње, прераде и промета, као једину гаранцију успјешног пословања на домаћем и иностраном тржишту.

- Када је ријеч о кретању производње и прераде сировина примарне пољопривредне производње у периоду 2014–2018. година, може се констатовати, да су, и поред позитивних стопа раста, присутне варијације, прије свега због обима, квалитета и цијена сировина, захтјева тржишта, климатских баријера у појединим годинама, проблематике ликвидности и недовољних средстава за капитална улагања, недовољних подстицаја, услова спољнотрговинског пословања и друго.
- Посматрајући тренд остварене производње у анализираном периоду преко базног индекса физичког обима, може се констатовати да је у производњи и преради меса остварен базни индекс 1,11; код прераде воћа и поврћа 0,68; у производњи млијечних производа 0,62; производњи млинских производа 0,98; производњи пекарских производа и тјестенина 1,25; производњи осталих прехранбених производа 1,02; производњи готове хране за животиње 1,08 и код производње пића 1,25.
- У наредном периоду може се очекивати снажније повећање обима производње, а тиме и вриједности производње прехранбене индустрије, нарочито у преради меса, млијека, воћа и поврћа и у млинској индустрији, нарочито ако се има у виду да је искоришћеност постојећих прерађивачких капацитета још увијек ниска и да се значајно повећање обима производње може остварити и без нових инвестиција.

На основу анализе и изнијетих података стратешки циљеви прехранбене индустрије Републике Српске би били повећање степена искоришћења сировина, ревитализација капацитета модернизацијом постојећих капацитета, увођење стандарда квалитета, нове опреме и нових технологија. С обзиром на то да све ове промјене захтијевају огромна финансијска средства, *greenfield* инвестиције би имале значајну улогу. Затим, оправдање имају активности да се системски и ефикасно подржавају домаћа примарна пољопривредна производња и прехранбена индустрија у циљу подизања конкурентности сектора у оквиру којег је и мјера увезивања домаће примарне производње и домаће прехранбене индустрије, на начин да се подстицај даје прерађивачима када купују домаћу сировину, што представља велики значај за развој домаће сировинске основе за прехранбену индустрију. Потребно је да се у ланцу производње хране подстакне и начини искорак ка производима вишег степена финализације. Посебну улогу у развоју прехранбене индустрије играју производи додате вриједности, који обухватају више различитих група

прехрамбених производа за којима, како на домаћем, тако посебно на иностраним тржиштима, постоји растућа тражња. То су (Friganović i sar. 2011):

- Функционални производи (*functional food*), обиљежени са једном или више нутритивних или здравствених изјава (богати влакнима, протеинима, минералима, антиоксидантима),
- Обогаћена храна (*enriched food*), у коју је из природних извора додат један или више нутријената потребних у исхрани савременог потрошача,
- Ојачана храна (*fortified food*), у коју су додати нутријенти који су дефицитарни у исхрани,
- Органски производи (*organic products*), са акцентом на помак са сертификованих примарних пољопривредних производа на прерађене органске производе (замрзнути органски производи, органски млијечни производи),
- Храна за посебне типове исхране (*foods for special dietary use*), као што су безглутенски производи, производи намијењени дијабетичарима, производи намијењени различитим групама потрошача, као што су, на примјер, спортисти, дјеца и слично,
- Производи намијењени индустрији производње хране (модификовани скробови, смјеше за пекарске производе и слично),
- Производи добијени од сировина посебних карактеристика, заштићени ознакама географског поријекла (*GI food*),
- Производи добијени уз примјену традиционалних поступака (*traditional food*),
- Производи прилагођени лакшој употреби од стране потрошача (*highly convenience food*) (чај у облику кашичице),
- Производи продужене трајности, код којих су очуване нутритивно вриједне компоненте сировина (лиофилизовано воће).

Литература

- Agropress (2021) Srpska pšenica kroz bosanski mlin ide u Tursku. Доступно на: <http://www.agropress.org.rs/lat/rubrike/agroekonomija/item/2481-srpska-pšenica-kroz-bosanski-mlin-ide-u-tursku>. Приступљено: 5. фебруара 2021.
- Бандин Т (1972) Политика, методи и стратегија развоја агроиндустријског комплекса Војводине. *Агроекономика* 1:23–31
- Baras J, Jovanović S (2006) Отпадне воде индустрије млека. *Прехрамбена индустрија* 17(1-2):29–38
- Biznisinfo (2021) Mlinovi u BiH danonoćno melju brašno za tursko tržište. Доступно на: <https://www.biznisinfo.ba/mlinovi-u-bih-danonocno-melju-brasno-za-tursko-trziste>. Приступљено: 2. фебруара 2021.

- БНТВ (2018) Затворена Фабрика дувана Бањалука. Доступно на: <https://www.rtvbn.com/3909260/zatvorena-fabrika-duvana>. Приступљено: 5. фебруара 2021.
- Buturac G (2018) Perspektive razvoja industrije hrane i pića u međunarodnom okruženju: slučaj Hrvatske. *Ekonomski pregled* 69(2):131–162
- Buckwell A (1998) Agenda 2000 and beyond: towards a new Common Agricultural Policy for Europe-CARPE. Associazione Alessandro Bartola, Collona Appunti
- Vajić I (1989) *Ekonomika prehrambene industrije*. Informator, Zagreb, str. 15
- Vanderpocle L (2000) *The European Model of Agriculture*. University of Aberdeen.
- Вашко Ж, Остојић А, Дринић Љ, Фигурек А (2010) Утврђивање оптималног момента продаје јабука са становишта утицаја трошкова складиштења. *Агрознање* 11:157–164
- Вашко Ж, Остојић А, Роквић Г, Дринић Љ, Мрдаљ В, Фигурек А, Брковић Д. (2016) Пољопривреда и рурални развој у Републици Српској до 2020. године. Пољопривредни факултет, Бања Лука
- Влаховић Б (2015) Тржиште агроиндустријских производа, Специјални део. Пољопривредни факултет, Нови Сад, стр. 68
- Глигоријевић Ж (2011) *Економика индустрије*. Економски факултет, Ниш, стр. 39
- Годишњи извјештаји из области пољопривреде, исхране и руралног развоја за Босну и Херцеговину за 2014, 2015. и 2017. годину. Министарство спољне трговине и економских односа Босне и Херцеговине, Сарајево
- Grujić R (2011) *Održive tehnologije u prehrambenoj industriji*. Међународни научни скуп „Економска теорија и пракса у савременим условима”, 11. новембар 2011, Брчко, Босна и Херцеговина, *Zbornik radova*, str. 115–124
- Грујић Р (2020) Правци развоја индустрије прераде меса у Републици Српској. У: Перспективе развоја прехранбене индустрије (Грујић Р, Јањић В, Тркуља Р, уредници), Академија наука и умјетности Републике Српске, Бања Лука, стр. 365
- Дринић Љ (2010) Могућности развоја прехранбене индустрије у Републици Српској. Докторска дисертација, Универзитет у Новом Саду – Пољопривредни факултет, стр. 99
- Дринић Љ, Остојић А, Фигурек А (2014) Тендеције и правци развоја прехранбене индустрије Републике Српске. *Агрознање* 15:401–413
- Дринић Љ, Церанић С (2018) Мала и средња предузећа у агробизнису. Пољопривредни факултет, Бања Лука, стр. 116
- Извјештај о раду Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде за 2015, 2016, 2017. и 2018. годину
- Илић М (2001) *Економика индустрије*, I део. Економски факултет, Крагујевац
- Илић М, Глигоријевић Ж, Бошковић Г (2008) *Индустријски менаџмент*. Економски факултет, Ниш
- Industrijska strategija Republike Hrvatske 2014–2020* (2014) Republika Hrvatska, Ministarstvo gospodarstva, Zagreb

- Lanker Z, Hajdu I (2002) The competitiveness of Hungarian food industry, a system based approach. *Mezőgazda Kiadó, Budapest*
- Lekić R (1975) *Економски лексикон. Савремена администрација, Београд*
- Lovre K, Gajić M, Kresoja M (2011) *Globalizacija i održivi razvoj poljoprivrede. Agrarna i ruralna politika u Srbiji – nužnost ubrzanja reformi, Tematski zbornik, Društvo agrarnih ekonomista Srbije, Београд, стр. 1–9*
- Мезнарић С (1982-1983) *Анализа економског положаја прехранбене индустрије Војводине са посебним освртом на финансијску ситуацију. Агроекономика 11-12:33–53*
- Милановић М (2002) *Прехранбена индустрија СР Југославије. Друштво аграрних економиста Југославије, Институт за економику пољопривреде, Београд*
- Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде, подаци добијени на упит.
- Мирјанић С, Вашко Ж, Остојић А, Дринић Љ, Предић Т, Роквић Г, Мрдаљ В, Фигурек А (2011) *Аграрни сектор Републике Српске, стање и правци развој основне карактеристике ЗАП-а ЕУ. Пољопривредни факултет, Бања Лука, стр. 79*
- Мирјанић С, Вашко Ж, Остојић А, Роквић Г, Мрдаљ В, Дринић Љ, Вученовић А (2010) *Рурални развој Републике Српске. Пољопривредни факултет, Бања Лука, стр. 74*
- Muratović M, Crnica O (2010) *Analiza konkurentnosti poljoprivredno-prehrambenih proizvoda u BiH. Direkcija za ekonomsko planiranje Vijeća Ministara BiH, Sarajevo*
- Nikolić M, Božić D (2012) *Značaj prehrambene industrije u svetu. Hrana i ishrana 53(29):85–95*
- Novotni D (2013) *Tržište hrane EU – trendovi i prilike za hrvatsku prehrambenu industriju. Na pragu EU: Prehrambena industrija, Opatija*
- Ostojić A, Drinić Lj, Novković N, Rokvić G (2012) *Trends in production and processing of meat in the Republic of Srpska. Deturope 4:41–54*
- Преглед актуелног стања са SWOT анализом за прехранбену индустрију у Србији (2017) *Република Србија, Министарство привреде, Београд, стр. 10, 14*
- Преглед привредних кретања у области пољопривредно-прехранбене индустрије Републике Српске (2020) *Привредна комора Републике Српске, Бања Лука*
- Представништво РС (2014) *Могућности производње и инвестирања у области прераде пољопривредних сировина у Републици Српској. Представништво Републике Српске у Србији. Доступно на: http://predstavnistvorsbg.rs/pdfdokumenti/2014/investiranje_prehramben_a_industrija.pdf. Приступљено: 5. фебруара 2021.*
- Radojević B (2000) *Agroprivreda Vojvodine. Društvo agrarnih ekonomista Jugoslavije, Београд*

- РЗРС (2010) Класификација дјелатности. Републички завод за статистику Републике Српске, Бања Лука, <https://www.rzs.rs.ba/>
- РЗРС (2014) Индустијски производи. Статистички билтен 2014. Републички завод за статистику Републике Српске, Бања Лука
- РЗРС (2015) Индустијски производи. Статистички билтен 2015. Републички завод за статистику Републике Српске, Бања Лука
- РЗРС (2016) Индустијски производи. Статистички билтен 2016. Републички завод за статистику Републике Српске, Бања Лука
- РЗРС (2017) Индустијски производи. Статистички билтен 2017. Републички завод за статистику Републике Српске, Бања Лука
- РЗРС (2018) Индустијски производи. Статистички билтен 2018. Републички завод за статистику Републике Српске, Бања Лука
- Родић В (2004) Модел за оптимирање развоја пољопривреде и прехранбене индустрије. Пољопривредни факултет, Нови Сад
- СГРС (2014) Уредба о класификацији дјелатности Републике Српске. Службени гласник Републике Српске бр. 8
- СГРС (2016а) Правилник о декларисању, описивању и представљању јаких алкохолних пића. Службени гласник Републике Српске бр. 72
- СГРС (2016б) Правилник о минималним техничко-технолошким условима за производњу јаких алкохолних пића. Службени гласник Републике Српске бр. 71
- СГРС (2016в) Правилник о регистру произвођача јаких алкохолних пића, садржају произвођачке спецификације, обиљежавању посуда и вођењу подрумске евиденције. Службени гласник Републике Српске бр. 103
- Spasojević M, Šušić V, Đorđević D (2015) *Ekonomska geografija sveta*. Ekonomski fakultet, Niš, str. 249
- Farma (2016) *Analiza razmjene za sektor mljekarstva*. Доступно на: <https://farmabih.ba/assets/files/5RV0q3pw8W-2016-analiza-razmjene-za-sektor-mljekarstva-hpdf.pdf>. Приступљено 5. фебруара 2021.
- Finci Ž, Mihajlović S (1986) *Ekonomika mlinsko-pekarске industrije*. NIRO Zadrugar, Sarajevo
- Friganović E, Čalić S, Maleš V, Mustapić A (2011) *Funkcionalna hrana i potrošači*. *Praktični menadžment* 2(2):51–57
- Šomođi Š, Novković N, Kajari K, Radojević V (2006) *Menadžer i sistem kvaliteta hrane*. Poljoprivredni fakultet, Novi Sad

The role of the food industry in the development of the agricultural sector

Ljiljana Drinić

Summary

Food Industry has a significant place in the structure of the entire Industry. Depending on the level of economic and agricultural development, as well as the raw material base, about 60-80% of primary agricultural production is processed and prepared for final consumption in the food industry. The term food industry implies the processing of plant, animal and mineral raw materials in order to meet the dietary needs of people. Considering the development of production orientations of the food industry, it can be seen that this industry is expanding its activities beyond the framework of traditional food production and has an increasing focus on the production of a full range of its own raw materials and auxiliary materials; whereby, constantly connecting with other branches and areas, establishing more permanent and stronger integration ties in the process of social reproduction (vertical integration). The processing industry of agricultural raw materials is one of the leading branches of the economy and represents an important resource for the development, not only of the agricultural sector, but also of the RS economy as a whole. However, analyzing this segment of the economy, it can be concluded that the volume, processing, degree of finalization, export and connection in the business chain, etc. is not even remotely used. Observing the trend of realized production in the analyzed period through the basic index of physical volume, it can be concluded that the basic index of 1,11 was achieved in meat production and processing; in fruit and vegetable processing 0,68; dairy production 0,62; manufacturing of mill products 0,98; manufacturing of bakery products and pasta 1,25; manufacturing of any remaining food products 1,02; manufacturing of finished animal feed 1,08 and in the production of beverages 1,25. Based on the analysis and presented data, the strategic goals of the RS food industry would be to increase the level of raw material utilization, revitalization of capacities by modernization of existing capacities, introduction of quality standards, new equipment and new technologies.

Keywords: food industry, connection of food industry with other branches, agricultural processing industry of Republika Srpska